

УДК 070.4 + 070.654.197

МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ЖУРНАЛІСТІВ У ЇХНІХ ПРЯМОЕФІРНИХ ВИСТУПАХ

Анатолій Капелюшний

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проаналізовано мовну та загальну компетентність сучасних українських телевізійних журналістів та її виявлення під час мовлення в прямому ефірі. Наголошено на деяких лексичних та акцентуаційних помилках, на шляхах їх уникнення в журналістських текстах.

Ключові слова: телебачення, прямий ефір, тележурналіст, мовлення телевізійних журналістів, іншомовні слова, акцентуація, наголошування, наголос.

Праця телевізійних журналістів у прямому ефірі має низку специфічних рис, про які вже йшлося в одній з наших праць [5, с. 7–12], тому тут наголосимо лише на тому, що важливою особливістю мовлення наживо є виразне виявлення рівня компетентності ведучого, репортера, спортивного коментатора в різних сферах знань, зокрема й рівня його мовної компетентності. Проблеми мовної компетентності, зокрема й журналістів, висвітлено з різною мірою докладності в деяких працях сучасних українських дослідників: М. Г. Яцимірської [12], О. А. Сербенської [9, 10], О. Д. Пономарева [7, 8], З. Є. Дмитровського [2], А. В. Яковця [11] та ін. Окремі зауваження з цього приводу є також у деяких наших книгах [3, 4]. Проте особливої актуальності набувають згадані проблеми під час праці телевізійних журналістів у живому ефірі. Саме цим аспектам прямоефірного мовлення тележурналістів варто, на наш погляд, приділити пильнішу увагу в сучасних дослідженнях з медіалінгвістики.

Зважаючи на “екстремальний характер” [1, с. 288] праці тележурналіста в прямому ефірі, враховуючи те, що живий ефір, як було сказано вище, особливо виразно виявляє рівень компетентності журналіста, мусимо дійти ще й такого, на перший погляд, парадоксального висновку: прямий ефір акцентує на тому, що мовна компетентність журналіста є лише одним з елементів комплексу, що має назву “загальна обізнаність журналіста”, “загальний рівень знань журналіста” і, навпаки, загальний рівень знань, обізнаності, освіченості виявляється найвиразніше саме в мовленні тележурналіста. Тому відокремлювати тільки мовну компетентність телевізійного журналіста від загальної його компетентності важко, непотрібно, а то й шкідливо. Пояснимо цю нашу тезу на прикладі вживання в журналістських текстах деяких слів іншомовного походження: *Це ноу-хау в світовій офтальмології (1+1. — 2010. — 10 березня); Вистава*

“Глорія”, що з латини означає “перемога” (Люкс. — 2010. — 19 травня); “Вікі-лікс” доходить такого висновку, аналізуючи американську депешу, датовану 2008 роком (24. — 2011. — 8 лютого); Гордіїв вузол (ЛТБ. — 2011. — 8 квітня); Справжня картина Апокаліпсису (ТВі. — 2011. — 22 квітня); Готуються до Апокаліпсису (Люкс. — 2011. — 20 травня); Саме екслібріс займає провідне місце у його [художника] житті (ЛТБ. — 2011. — 8 серпня).

Загалом уживання слів іншомовного походження найвиразніше виявляє загальний рівень обізнаності журналіста, рівень його компетентності, верхню планку (“стелю”) його знань. Водночас, як можна переконалися, це не лише мовна компетентність. Людина, яка мислить побутовими категоріями, нічого не читає, а почувши незнайоме красиве слово, одразу видає його в прямий ефір, аби похизуватися своєю високою обізнаністю, заслуговує часом на обурення глядачів, часом на їхнє співчуття, але в будь-якому разі не на захоплення публіки й не на зірковий статус: *Досі таких прецедентів у місті не пригадують (Люкс. — 2011. — 11 січня); Два рази на тиждень людей приймає юристконсульт (Люкс. — 2011. — 11 січня); Опустити бардюри, обладнати поступові переходи до дверей [для інвалідів] (Люкс. — 2011. — 19 січня); Його арештували після того, як на сайті оприлюднили компроментуюче відео (5-й. — 2011. — 18 лютого); Вперше в світі організація провела безпрецедентну акцію (ЛТБ. — 2011. — 11 березня); Прийшли з транспорантами під приміщення Львівської облради (НТА. — 2011. — 29 березня); Не всі підприємці можуть витримати психологічний пресінг (ЛТБ. — 2011. — 30 березня); Конфіденційно — так цілодобово працюють професійні психологи-волонтери (ЛТБ. — 2011. — 12 квітня); Психіатри кажуть, що лякають призовників зростом (1+1. — 2011. — 13 квітня); Всі вони зараз в травматології (1+1. — 2011. — 20 квітня); Дуже серйозний екскурс був, який супроводжував до штрафного майданчика, не дав пробити (ТРК Україна. — 2011. — 27 квітня); Об’єднали електронний спідометр та світловий дисплей (Люкс. — 2011. — 7 червня); Міська влада бере з них менше за аренду (ТВі. — 2011. — 15 червня); Таке заявляють львівські епідеміологи (НТА. — 2011. — 15 червня); Він працював у польській авіокомпанії (5-й. — 2011. — 19 червня); Неочікуваний сюрприз для твоєї дружини ми мусимо все-таки підібрати (НТА. — 2011. — 28 червня); Чим довше мати годує грудьми, тим вищий у дитині рівень IQ (Люкс. — 2011. — 3 серпня); Щодня проходять обстеження на рентген-апараті (НТА. — 2011. — 3 серпня); Вони [курсанти на святі] провели інсинуацію бою з терористами (НТА. — 2011. — 25 серпня); Еволюція економіки до нових стандартів [на часі] (НТА. — 2011. — 27 серпня).*

Бо які почуття можуть виникнути до людини, яка не знає слів “рентген”, “транспарант”, “прецедент”, “компрометувати”, “юрисконсульт”, “конфіденційно”, “психіатр”, “епідеміолог”, “авіокомпанія” чи ін., неправильно вживає, не вивчивши справжнього їх значення, слова “екскурс”, “сюрприз”, “інсинуація” тощо, не довідалася, що модне нині “IQ” означає “коефіцієнт розумового розвитку”.

Ще одним виразним індикатором мовної та й загальної компетентності журналіста є його обізнаність з нормами української акцентуації. Правильне наголошування слів є показником високого освітнього, інтелектуального рівня телевізійного журналіста, адже, за висловом Джорджа Орвелла, представникам інтелігенції “крім правильної вимови, втрачати нема чого” [6, с. 197]. Помилкове наголошування слів засвідчує в тележурналіста не лише низький рівень мов-

ної компетентності, а й невисокий освітній та фаховий рівень загалом: *Будуватиме оптові ринки (1+1. — 2011. — 2 червня)*; *Мають подолати сімсот кілометрів (НТА. — 2011. — 3 червня)*; *Городинá на наших базарах безпечна для здоров'я (ЛТБ. — 2011. — 4 червня)*; *Оптові ринки (1+1. — 2011. — 5 червня)*; *Елементарне незнання (1+1. — 2011. — 7 червня)*; *Онкологічний диспáнсер (1+1. — 2011. — 8 червня)*; *Може розраховувати лише на звання ремісника (ЛТБ. — 2011. — 9 червня)*; *Більшості науковцям досі невтямки (ICTV. — 2011. — 13 червня)*; *Ними стали шóфери (НТА. — 2011. — 14 червня)*; *Пройшов перше чítання (Ера. — 2011. — 16 червня)*; *Зустрівся віч-на-віч (1+1. — 2011. — 21 червня)*; *Якщо сáмі себе не заженуть (Футбол. — 2011. — 22 червня)*; *Три години гелікóптером (1+1. — 2011. — 23 червня)*; *Не обладнані для торгівлі городинóю (ЗІК. — 2011. — 24 червня)*; *Відслужив архиєрейську літургію (24. — 2011. — 24 червня)*; *У відповідь на вíмogi міських свободівців (24. — 2011. — 29 червня)*; *Рóздрібний товарообіг (ЛТБ. — 2011. — 30 червня)*; *Гуртовий продаж (ЛТБ. — 2011. — 30 червня)*; *Кілограм яловічини (5-й. — 2011. — 3 липня)*; *Зважаючи на потребу мешканців у фáховій юридичній підтримці (НТА. — 2011. — 4 липня)*; *Музиканти виходять на сцену босоніж (1+1. — 2011. — 5 липня)*; *Близько шістнадцяти кілометрів водомереж (НТА. — 2011. — 11 липня)*; *Катáлог УЕФА (ЗІК. — 2011. — 12 липня)*; *Відкриття найбільшого в Україні оптового ринку (1+1. — 2011. — 14 липня)*; *За вíмогами УЕФА (НТА. — 2011. — 15 липня)*; *Відомості про всі 180 тисяч гектарів землі можна буде знайти в інтернеті (ЛТБ. — 2011. — 15 липня)*; *Підвищив мінімальну рóздрібну ціну (НТА. — 2011. — 3 серпня)*; *У Львівському наркологічному диспáнсері (Люкс. — 2011. — 4 серпня)*; *В рішучому опóрі диктатурі (ЛТБ. — 2011. — 8 серпня)*; *Звернулися до Президента з вíмогою (ЗІК. — 2011. — 8 серпня)*; *Біржова паніка не вицухає (5-й. — 2011. — 9 серпня)*; *У морському господарстві вироцують (5-й. — 2011. — 11 серпня)*; *Як і замóлоду (Люкс. — 2011. — 15 серпня)*; *Отримати фáхову юридичну консультацію (НТА. — 2011. — 15 серпня)*; *Ми доїхали до “Іскрі” (ЗІК. — 2011. — 15 серпня)*; *Вкóтрé ми бачимо цю дуель (2+2. — 2011. — 16 серпня)*; *Між передніми і задніми кóлесами (ТВі. — 2011. — 17 серпня)*; *Публіка дóсхочу насолодилася мистецтвом (Люкс. — 2011. — 19 серпня)*; *День трав і городині (НТА. — 2011. — 19 серпня)*; *В документах містяться неправдиві відомості (НТА. — 2011. — 19 серпня)*; *Львів сьогóдні майóрить жовто-синіми прапорами (ЛТБ. — 2011. — 23 серпня)*; *Жорсткі бої точáться (ТВі. — 2011. — 23 серпня)*; *Факсиміле у нього ніколи не було (ЗІК. — 2011. — 23 серпня)*; *Вимірюють спеціальними лінійками і вивчають через лупу (ЗІК. — 2011. — 25 серпня)*; *Фотографував друзів для катáлогів та афіш (НТА. — 2011. — 24 серпня)*; *У другому квáрталі (НТА. — 2011. — 27 серпня)*; *Реконструкція аеропóрту (ЛТБ. — 2011. — 30 серпня)*; *Матиме нагоду розгледіти (ЛТБ. — 2011. — 31 серпня)*; *Валізи в аеропóрті цьогó разу не губив (ЗІК. — 2011. — 31 серпня).*

Ми намагалися звести тут до мінімуму приклади, в яких відчутний вплив на вимову в українському телеєфірі особливостей російської акцентуації на кшталт “русло”, “судно”, “сороковий” (замість правильного “русло”, “судно”, “сороковий”) чи діалектного наголошування. Проте навіть у тих словах, які наголошують на тому самому складі і в українській, і в російській мові, є помилки під час праці журналістів у прямому ефірі. Не можна також пояснити таке помилкове наголошування й впливом якихось діалектних особливостей у вимо-

ві. Тут ми маємо невігластво в чистому вигляді, брак належної компетентності, низький загальний інтелектуальний рівень.

Правильні варіанти наголошування (тут — опто́вий, кіломе́три, го́родина, незнання́, диспансе́р, невтямкі́, ремісник, шофе́р, чита́ння, віч-на́-віч, самі́ себе, гелікопте́р, літургія, вимо́га, роздрі́бний, гуртовий, яловичина, бо-со́ніж, фаховий, катало́г, відомо́сті, о́пір, біржовий, господа́рство, замолоду, і́скра, вко́тре, колéса, досхочу́, майоріть, то́чаться, факсімі́ле, лу́па, кварта́л, аеропо́рту, розгле́діти) хіба що у всіх словах, ужитих під час одного виступу в прямому ефірі, засвідчили б навіть не високий, а просто прийнятний рівень компетентності тележурналіста. Одна ж помилка в наголошуванні, на жаль, може засвідчити протилежне. Причому цей інтегрований, універсальний індикатор компетентності телевізійного журналіста, не так мовної, як загальної, спрацьовує найчастіше саме тоді, коли стрілка має стояти на позначці “некомпетентний”, бо відсутність помилок у тележурналіста глядачі сприймають як належне. Крім того, акцентуаційний індикатор компетентності тележурналіста найефективніший, позаяк публіка сприймає будь-які помилки в наголошуванні вмить, миттєво. Для аналізу ж правильного чи неправильного слововживання, доцільно чи недоцільно використаної морфологічної форми чи синтаксичної конструкції потрібні вже бодай мінімальні інтелектуальні зусилля, на які глядачі найчастіше не налаштовані.

Отже, доходимо висновку, що рівень загальної, а не лише мовної компетентності журналістів найефективніше, найшвидше виявляють такі інтегровані мовні індикатори, як уживання іншомовних слів і особливо правильність/неправильність наголошування слів. Причому спрацьовує цей індикатор здебільшого тоді, коли виникають помилки в прямоефірному мовленні телевізійних журналістів. Через це згаданим проблемам треба приділяти пильнішу увагу як журналістам-практикам, так і дослідникам телевізійної журналістики. Поліпшенню загального враження про рівень компетентності українських телевізійних журналістів сприятиме саме уникнення цих помилок.

1. *Гананольский М.* Кисло-сладкая журналистика / М. Гананольский. — М.: АСТ, Зебра Е, 2009. — С. 288.
2. *Дмитровський З. Є.* Телевізійна журналістика / З. Є. Дмитровський. — Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. — С. 175.
3. *Капелюшний А. О.* Стилїстика. Редагування журналістських текстів: Практичні заняття (навч. посіб. з курсів: “Практична стилїстика української мови”, “Стилїстика тексту”, “Редагування в ЗМІ”) / А. О. Капелюшний. — Львів : ПАІС, 2003. — 544 с.
4. *Капелюшний А. О.* Стилїстика й редагування: Практичний словник-довідник журналіста / А. О. Капелюшний. — Львів : ПАІС, 2002. — 576 с.
5. *Капелюшний А. О.* Телебачення прямого ефіру: практика мовлення, типові помилки: навч. посіб. / А. О. Капелюшний. — Львів : ПАІС, 2011. — 400 с.
6. *Капелюшний А. О.* Енциклопедія афоризмів, крилатих фраз, цитат “Журналіст — це не професія, а звання”: Близько 8800 висловів 1830

- авторів / Енциклопедія афоризмів, крилатих фраз, цитат “Журналіст — це не професія, а звання”. — Львів : ПАІС, 2008. — 776 с.
7. *Пономарів О. Д.* Культура слова: мовностилістичні поради / О. Д. Пономарів. — К.: Либідь, 1999. — 240 с.
 8. *Пономарів О. Д.* Українська мова в ефірі й на телеекрані / О. Д. Пономарів // Українська мова і сучасність: зб. наук. праць. — К.: НМК ВО, 1991. — С. 49–56.
 9. *Сербенська О. А.* Культура усного мовлення: практикум / О. Сербенська. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 216 с.
 10. *Сербенська О. А., Бабенко В. В.* Основи телетворчості: практикум / О. Сербенська, В. Бабенко. — Львів: ПАІС, 2007. — 112 с.
 11. *Яковець А. В.* Телевізійна журналістика: теорія і практика: підручник / А. В. Яковець. — К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. — С. 36.
 12. *Яцимірська М. Г.* Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. / М. Яцимірська. — Львів : ПАІС, 2004. — 332 с.

TV JOURNALISTS LINGUISTIC COMPETENCE IN THEIR LIVE SPEECH

Anatoliy Kapelyushnyi

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine

E-mail: journft@franko.lviv.ua

Covers linguistic competence of modern ukrainian TV journalists and its exhibition in live speech. Special attention is paid to recommendations by author for correction of word usage and stress mistakes.

Key words: linguistic competence, accentuation, stress mistakes, word usage, correction of mistakes, TV journalists, live speech by TV journalists.

ЯЗЫКОВАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ТЕЛЕВИЗИОННЫХ ЖУРНАЛИСТОВ В ИХ ПРЯМОЭФИРНЫХ ВИСТУПЛЕНИЯХ

Анатолий Капелюшний

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина

E-mail: journft@franko.lviv.ua

Проанализировано языковую и общую компетентность современных украинских телевизионных журналистов и её проявления в речи в прямом эфире. Особое внимание уделено некоторым лексическим и акцентуационным ошибкам, путям их избегания в журналистских текстах.

Ключевые слова: телевидение, прямой эфир, тележурналист, речь телевизионных журналистов, иноязычные слова, акцентуация, ударение.

Стаття надійшла до редколегії 08.09.2011

Прийнята до друку 26.09.2011